Daniel Suhonen, Göran Therborn och Jesper Weithz (red.) *Klass i Sverige. Ojämligheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*. Arkiv förlag, 2021.

Under ett antal år har ryktet gått om att en uppdaterad analys av klass och ojämlikhet i dagens Sverige är på väg. Resultatet finns nu i en drygt 700 sidors antologi, med Daniel Suhonen, Göran Therborn och Jesper Weithz som redaktörer. Antologin samlar 39 författare i 26 kapitel. Det är en imponerande kraftsamling, med ambition att kunna belysa klass och ojämlikhet ur många olika perspektiv. Av författarna är ett drygt tiotal sociologer, bland dessa äldre nestorer som Göran Ahrne, Gunnar Olofsson och nämnde Therborn, men också ett flertal ur en yngre generation. Färre forskare ur min egen generation (60-talisterna) verkar ha lockats eller kunnat bidra till projektet. En orsak kanske är den kritik som klassanalysen utsattes för under denna generations formativa år på åttio- och nittioalet, då både klassernas död och historiens slut utropades. Det var en tid då Ulrich Beck beskrev klass som en zombiekategori – en levande död som fortsatte att vandra runt inom samhällsvetenskaperna. På slutet av nittioalet och under nollnolltalet kom en motreaktion med Erik Ohlin Wright (1997) och John H. Goldthorpe (2000) i spetsen. I Sverige skedde viktig forskning i Umeå kring Stefan Svallfors, med betydande insatser för den teoretiska och empiriska relevansen av klass. Också i Göteborg var vi flera som intresserade oss för hur arbetsmarknad och arbetsliv konstituerar klass, samt hur det formar politiska attityder och synen på facket.

I nio övergripande delar behandlar boken många och skiftande teman såsom klass och politik, klass i kultur och media, klass och hälsa samt om kopplingen mellan socioekonomisk position och brott. I denna recension kommer jag av utrymmesskäl tyvärr endast fokusera några av dessa.

I de tre första kapitlen görs flera definitioner av klass, och framför allt arbetarklassens storlek undersöks. Ahrne, Stöber och Thaning använder – i likhet med flera av författarna i antologin – en Wright-inspirerad definition av klassposition vilken skiljer mellan ägande, auktoritet och expertis som bestämmande maktdimensioner för positionerna. Arbetarklassen utmärks av att varken besitta auktoritet över arbetets organisering eller väsentliga expertkunskaper för arbetets utförande, vilket gör arbetarna mer utbytbara än löntagare i andra positioner. Operationaliseringen av klassposition görs sedan med hjälp av den socioekonomiska indelningen (SEI), där författarna inkluderar lägre tjänstemän i arbetarklassen. Detta är förmodligen ett hyfsat rimligt sätt att definiera och räkna fram arbetarklassens storlek. Samtidigt fångar det inte riktigt den variation i Wrights centrala maktdimensioner som förmodligen ryms i positionerna. Ahrne med flera finner att arbetarklassen 2014–2015 utgjorde drygt 49 procent av den förvärvsarbetande befolkningen, men att den sedan åttiotalet har minskat med cirka 15 procentenheter. Andelen mellan- och högre tjänstemän har däremot ökat och den ägande klassen har i princip varit konstant (knappt 10 procent). Författarna betonar dock att arbetslösheten sedan åttiotalet ökat väsentligt, vilket innebär att (den potentiella) arbetarklassens storlek generellt kan vara underskattad. Kapitlet avslutas med en studie av fördelningen av disponibel inkomst år 2015, där medelinkomsten inom

olika percentilgrupper jämförs med den översta 1 procenten respektive 0,1 procenten av fördelningen. Fram träder då en bild av tämligen extrem ojämlikhet: mediangruppen har en disponibel inkomst som bara är 13 procent av den översta percentilens disponibla inkomst och endast 6,6 procent av denna inkomst hos de 0,1 procent som har allra högst disponibel inkomst. Intressant är att inkomstskillnaderna ända upp till percentil 95 inte är frapperande stora, men ovanför detta spann finns en klass helt utanför normala inkomstnivåer. Det paradoxala intrycket som deras kapitel därför slutar i är att distinktioner mellan olika löntagarkategorier kanske inte är så avgörande för att förstå klassamhället i Sverige – i alla fall inte när det gäller inkomster. Snarare är det distinktionen mellan lönearbete och kapitaläggande som är det centrala. Den normativa frågan blir då om denna ojämlikhet är legitim att fortsätta upprätthålla.

Göran Therborn ger i kapitel tre en målande beskrivning av den kapitalägarklass som förmodligen i huvudsak konstituerar de översta 1 procenten, eller snarare 0,1 procenten, av inkomstfördelningen. I en jämförelse med sin klassiska studie *Klasstrukturen i Sverige 1930–1980* visar Therborn att den breda företagarklassen i Sverige har minskat från närmare 11 procent 1980 till knappt 9 procent 2017. Samtidigt har nya fenomen dykt upp genom plattforms- och egenanställningsföretag och allt fler har ett företag som bisyssla. Den absoluta majoriteten inom företagarklassen kan dock räknas till en småborgerlighet som inte har någon egentlig makt genom att äga kapital. Fokuseras den reellt kapitaläggande klassen når Therborn en andel på högst 1,5 procent av de förvärvsarbetande. Dock har de superrika i Sverige blivit allt fler och framför allt har det skett genom arv. Här känns en rad familjenamn från välkända företagsledare igen (Persson, Rausing, Kamprad med flera). Också finansbranschen och handel är tydliga vägar till rikedom. Nya källor till rikedom är digitaliseringen (dataspelutvecklare) och privatiseringen av välfärd. Ganska förvånande beräknar Therborn att Sverige ligger på andra plats efter Schweiz bland 17 OECD-länder sett till antalet dollarmiljonärer per 10 miljoner invånare (med utgångspunkt i en lista från *Forbes*).

I ett relaterat kapitel av Majsa Allelin, Markus Kallifatides, Stefan Sjöberg och Viktor Skyrman undersöks hur ägandet av kapital har förändrats sedan åttiotalets avregleringar av finans- och valutamarknaderna. Teoretiskt ansluter de till den så kallade regleringsskolans perspektiv på hur kapital uppstår och fördelas samt vilka institutionella regleringar som krävs för att upprätthålla dagens postfordistiska ackumulationsregim. Denna kännetecknas av ny digitaliserad teknologi, globaliserade varukedjor och kapitalflöden och finansmarknaderna spelar en stor roll för en lånedriven tillväxt. Vad har då övergången från den tidigare fordistiska regimen fått för konsekvenser för ägandet av kapitalet i Sverige? Författarna visar att riskkapitalbolag är allt viktigare ägare av kapital, men bakom dessa och andra investmentbolag står klassiska ägarfamiljer såsom Wallenberg. Dessutom är det utländska ägandet nu mycket stort: uppemot 50 procent av allt kapital. Det statliga ägandet har däremot minskat de senaste årtiondena och därmed den sektor där det finns visst utrymme för demokratisk kontroll över ägandet. En parallell utveckling är dock det svenska institutionella ägandet av kapital, till exempel i olika pensionsfonder. Det ökade under nittioalet till att utgöra ungefär 20 procent av de börsnoterade bolagen i Sverige. Här menar författarna att det finns en potential till demokratisk ägarkontroll. Liknande

tankar har andra lyft fram och vi har även sett påtryckningar mot fondförvaltare att till exempel bli mer aktiva i att göra gröna investeringar. Men denna potential är kanske mer begränsad än vad många hoppas. Enligt författarna ökade det institutionella ägandet kraftigt på nittioalet. Men förvånande nog har det sedan dess legat kvar på samma nivå. Det är således tydligt att det institutionella ägandet inte fungerar som en automatisk mekanism för större samhälleligt inflytande över ekonomin – de privata kapitalisterna håller ställningarna och verkar snarare flytta fram sina positioner.

Vid sidan av strukturellt och ekonomiskt bestämda positioner innefattar klassanalysen också frågor om klassidentitet, klassmedvetande och hur detta kan omsättas i politiska intressen. Hampus Andersson gör med hjälp av data från European Social Survey (ESS) en intressant analys av sambandet mellan klassposition och politiska attityder. Andersson har en marxistisk syn på klass, då han ansluter sig till uppfattningen att olika klasspositioner bestäms av en grundläggande exploaterande relation mellan kapital och arbete. Författaren menar att ett klassmedvetande existerar om individer i specifika klasspositioner hyser uppfattningar som ökar deras handlingsfrihet givet positionens strukturella villkor. Detta resonemang känns dock inte helt övertygande och riskerar i det närmaste att omvandla klassmedvetande till en individuell och existentialistisk fråga. Empiriskt menar författaren att vänster–högerskalan är av centralt intresse eftersom den i någon mening visar uppfattningar och intressen som ligger i linje med ett klassmedvetande och därmed borde finnas hos individer i olika klasspositioner. Rent empiriskt, vilket Andersson och otaliga andra forskare funnit, så stämmer även utfallen tämligen väl med det förväntade – arbetarklassen är mer vänsterorienterad och ju närmare ens klassposition ligger den exploaterande kapitalägarklassen, desto mer högerorienterade åsikter har man. Över tid (2002–2016) har arbetarklassens vänsteråsikter varit tämligen stabila, med toppar i början och slutet av mätserien. Däremot rör sig de positioner som definieras som medelklass alltmer vänsterut och närmar sig arbetarklassen åsiktsmässigt. Dock har ju det politiska landskapet förändrats genom Sverigedemokraternas inträde och den auktoritära–liberala åsiktsdimensionens (GAL–TAN) ökande vikt för människors politiska medvetande. Det är på intet sätt självklart hur denna dimension skall förstås utifrån det marxistiska perspektiv som Andersson anlägger. Empiriskt visar han att arbetarklassen, tillsammans med små arbetsgivare, lågutbildade chefer och arbetsledare, har mer auktoritära uppfattningar än medelklassen. Men på liknande sätt som många andra forskare drar han slutsatsen att dessa uppfattningar i något avseende formas av utbildningssystemet snarare än av den (livs)situation som en klassposition innebär. Här tycker jag att resonemangen inte är tillräckligt konsekventa. Vänster–högeruppfattningar förklaras tämligen enkelt av egenintresse och rationellt kalkylerande, men varför skulle inte ett liknande resonemang fungera åtminstone utifrån en viktig aspekt av den auktoritära–liberala dimensionen, nämligen synen på invandring? Det är ju inget som utesluter att ökad konkurrens om jobben, risk för lönedumpning och en press på välfärdsstaten – speciellt efter de nedskärningar som både vänster- och högerregeringar stått för – också kan ingå i den rationella kalkylen.

I ett kapitel av Stöber, Suhonen och Therborn undersöks klassidentifikation i Sverige 2017. Skälet till intresset är självfallet det starka samband som finns mellan

klassidentitet och politiska uppfattningar och sympatier (se till exempel Bengtsson, Berglund & Oskarson 2013). Att aktivera klassidentiteter är således en möjlig väg för att mobilisera väljare, framförallt på vänstersidan. Deras studie visar att drygt 31 procent identifierar sig som arbetarklass. Det är lägre än den andel som objektivt har en arbetarposition (enligt SEI). Dock är det en högre andel än vad som framkom i en studie vi gjorde 2008 då endast 24 procent identifierade sig med arbetarklassen (Oskarson, Bengtsson & Berglund 2010). Det finns säkert flera skäl till skillnaden, men ett kan vara det lite märkliga sätt som identifikationsvariabeln är konstruerad i författarnas Novus-enkätstudie. Här kan respondenterna välja mellan arbetarklass, tre kategorier av tjänstemannapositioner samt större eller mindre företagare. Man kan ställa sig frågan om dessa positioner – vid sidan av arbetarklassen – är ”levande” kategorier som människor verkligen identifierar sig med. I vår studie ställde vi arbetarklassen mot medelklassen, övre medelklassen och överklassen, vilket vi uppfattade som identiteter man vardagligt förstår som politiskt relevanta. Medelklassen är ju den verkliga konkurrenten till arbetarklassidentiteten och därmed av högsta politiska intresse. Dock är det tydligt att det just är av det skälet som medelklassidentifikationen väljs bort. En ytterligare faktor som inte diskuteras i texten är frågan vilken nivå arbetarklassidentifikationen ligger på – är det på individ- eller hushållsnivå? Om det är det sistnämnda så kan säkert klassmässigt mixade familjer förklara mycket av den dåliga överensstämmelsen mellan identitet och position. Författarna analyserar också klassidentifikation efter partisympati vilket visar att en större andel av SD:s sympatisörer identifierar sig som arbetarklass än Socialdemokraternas sympatisörer gör: 47 mot 37 procent. De har också, i likhet med socialdemokrater, en utpräglad klasstolthet. Intressant nog är det dock en lägre andel SD- än S- och V-sympatisörer som instämmer i påståendet att Sverige är ett klassamhälle (dock betydligt fler än de borgerliga i övrigt). Kanske antyder detta en klassmässig spänning inom SD där det förenande kittet ännu är synen på invandring. Tittar man på Enna Gerins intressanta genomgång av forskning om klassröstning verkar hoppet om att vinna tillbaka de forna socialdemokratiska väljare som gått över till SD dock litet. Hon refererar till forskning av Jylhä, Rydgren och Strimling (2019) som visar att SD-anhängare med generellt mycket negativa attityder till invandrare också har uppfattningar som lutar tydligt åt höger i fördelnings- och välfärdsfrågor. Det gäller även forna socialdemokrater som numera röstar på SD. Dessa väljare verkar således väl hemmastadda i sitt nya parti.

Frågan om hur väljare skall återvinnas av vänstern är således svår. Komplexiteten ökar ännu mer om man tittar på hur arbetarklassen i dag är sammansatt, vilket berörs i flera kapitel. Vad gäller utrikesfödda så visar Ahrne med flera att en betydligt större andel inom arbetarklassen i dag är utrikesfödd jämfört med åttio- och slutet av nittioalet. Och inom arbetarklassen befinner sig en betydligt större andel av de utrikesfödda i positionen ”ej facklärd arbetare”. Denna ökande prekaritet hos utrikesfödda understryks ännu mer i Anders Neergaards kapitel som pekar på att en stor och ökande andel av de utrikesfödda har tidsbegränsade anställningar. Vad gäller kvinnor, som de senaste årtiondena varit en bastion för vänsterröster, visar Ahrne med flera att andelen kvinnor med arbetarklassposition sjunker medan andelen kvinnor med en mellan- eller högre tjänstemannaposition

ökar starkt. Detta tyder på att många kvinnor har fått en allt starkare ställning på arbetsmarknaden. Det visar inte minst den utbildningsklyfta som vidgats mellan kvinnor och män samt – vilket pågående forskning jag leder har undersökt – den tydliga uppgraderingen av kvinnors arbetsmarknad som lett till att allt fler kvinnor finns inom de mest välbetalda jobben. Dock är kvinnor fortsatt i klar majoritet inom de lågbetalda jobben och som Elinor Odeberg tydliggör har kvinnor generellt mer osäkra anställningar än män, speciellt inom arbetarklassen. Intressant är Birgitta Jordansson och Linda Lanes analys av Rutreformen, vilken uppenbarligen har gynnat framförallt högutbildade kvinnors möjlighet att kombinera en yrkeskarriär och familj. Samtidigt utförs de traditionella arbetsuppgifter som de befriats från fortfarande av andra kvinnor, från arbetarklassen och ofta med utländsk bakgrund. Härigenom individualiseras jämställdhetspolitiken och klassbaserade intressekonflikter göms undan.

Så vad manifesterar detta projekt och denna bok? Bokens tillkomsthistoria, som beskrivs i efterorden, verkar vara en kombination av Göran Therborns intresse av att uppdatera de klassanalyser som han och andra gjorde på åttio-talet och tankesmedjan Katalys intresse av att arbetarrörelsen – och kanske framförallt Socialdemokraterna – återigen skall upptäcka att klass bör vara en viktig utgångspunkt för att formulera politik. Den sistnämnda ambitionen är kanske den som är mest intressant. Klassanalysen ses som ett viktigt medel för att förstå målet med de reformer man bör eftersträva, det vill säga minskade klassklyftor. Men förhoppningen att klass skall återuppväckas som en levande kollektiv identitet för arbetarrörelsen finns nog också. Ambitionen är uppenbarligen hög då boken i sann folkrörelseanda även innehåller en studiecirkelplan på tio träffar.

Består då bokens styrka i att den snarare skapar fler ringar på vattnet än utgör en intressant och uppdaterad information om klassamhället för olika akademiska utbildningar? Jag håller här med Rothstein (2021) som i sin recension av boken saknar en mer visionär ambition. Vi får reda på att klassamhället existerar, men att det genom en retorisk och diskursiv kraftsamling från höger sedan sjuttio-talet har förpassats till politikens bakgård (se Liv Sunnercrantz kapitel). Moralisk indignation känner vi över den ojämlikhet som finns i ohälsa och dödlighet (se Karl Gauffin, Christer Hogstedt och P.-O. Östergrens kapitel) samt i rikedom och inkomster. Men räcker det att tala om sådana orättvisor för att få väljare att åter stödja progressiva snarare än reaktionära politiska projekt? Att tala om ekonomisk demokrati såsom Rothstein föreslår är självklart en god idé men förmodligen inte tillräckligt. För egen del skulle jag gärna sett att författarna borrar mer i begreppet exploatering. Här tror jag finns mycket mer att hämta: det överutnyttjande av kroppar, själar och livsmiljöer som präglar dagens kapitalistiska produktion skapar – som Marx tydliggjorde – ett utrymme för kamp och politik som förenar moralisk indignation med egenintresse. Någonstans här är det klasspolitiken blir till – såsom den alltid gjort.

Tomas Berglund
Göteborgs universitet

Referenser

- Jylhä, K.M., J. Rydgren & P. Strimling (2019) "Radical right-wing voters from right and left. Comparing Sweden Democrat voters who previously voted for the Conservative Party or the Social Democratic Party", *Scandinavian Political Studies* 42 (3–4):220–244. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12147>
- Bengtsson, M., T. Berglund & M. Oskarson (2013) "Class and ideological orientations revisited. An exploration of class-based mechanisms", *British Journal of Sociology* 64 (4):691–716. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12033>
- Goldthorpe, J.H. (2000) *On sociology. Numbers, narratives, and the integration of research and theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Oskarson, M., M. Bengtsson & T. Berglund (red.) (2010) *En fråga om klass. Levnadsvillkor, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Rothstein, B. (2021) "Recension: 'Klass i Sverige'", *Göteborgs-Posten*, 8 februari 2021.
- Therborn, G. (1981) *Klasstrukturen i Sverige 1930–1980. Arbete, kapital, stat och patriarkat*. Lund: Zenit.
- Wright, E.O. (1997) *Class counts. Comparative studies in class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511488917>